

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка

Навчально-науковий інститут історії та соціогуманітарних дисциплін
імені О.М. Лазаревського

Кафедра права, філософії та політології

ПОГОДЖЕНО

Протокол № 1 від «25» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри
проф. Чорний О.О.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«ПРАВознавство»

Освітній ступінь: «Бакалавр»

Шифр галузі: 05 Соціальні та поведінкові науки

Код і назва спеціальності: 052 політологія

Форма навчання – денна/заочна

Форма підсумкового контролю – залік

Робочу програму розглянуто та схвалено на засіданні кафедри права, філософії та політології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № _1_ від “_25_” серпня_2023року.

Розробник: кандидат історичних наук, доцент кафедри права, філософії та політології, Віхров С.О.

Мова навчання – українська.

Опис навчальної дисципліни

Метою дисципліни «Правознавство» є формування цілісної системи знань і навичок з українського правознавства, сформованого на базі сучасних досягнень юридичної науки, надання знань з питань громадянства, загальної теорії суспільства та держави, держави й права, з природної сутності держави й права, їх форм, з питань співвіднесення цивільного суспільства і держави, основних прав і свобод людей й громадян України, безпосередньої та представницької демократії, форм державного і територіального устрою України, системи органів держави, місцевого самоуправління, а також засвоєння правових основ таких галузей законодавства, як цивільне, трудове, шлюбно-сімейне законодавство та інших галузевих юридичних наук.

Мета вивчення дисципліни «Правознавство» - забезпечити підготовку студентів до різних форм аудиторних занять і самостійної роботи з вивчення програми навчального курсу. З метою конкретизації конкретних положень передбачається вирішення практичних завдань з окремих тем на практичних заняттях для закріплення одержаних знань.

У процесі навчання студенти отримують необхідні знання під час лекційних занять, вирішують практичні завдання з основних понять правознавства, оцінки законодавчих альтернатив, обґрунтуванню різних стратегій підприємства. Найбільш складні питання винесено на розгляд і обговорення під час практичних занять.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Правознавство» є:

- розкрити студентам поняття «держава», «право»; ознайомити їх з особливостями історичного розвитку держави та права, правової думки.

- ознайомити студентів з основними положеннями основних галузей права, таких як цивільне право, підприємницьке право, сімейне право, трудове право, адміністративне та кримінальне право.

- навчити студентів користуватися юридичною літературою та нормативною базою;

- навчити використовувати здобуті знання для реалізації та захисту своїх прав та свобод.

Обсяг дисципліни

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Обсяг навчальної дисципліни (денна форма)	Обсяг навчальної дисципліни (заочна форма)
Статус навчальної дисципліни: нормативна	Загальна кількість годин: 90 Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія» Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки <i>Лекції (теоретична підготовка): 16</i> Практичні: 14 Самостійна робота: 60 Вид контролю: залік	Загальна кількість годин: 90 Шифр та назва спеціальності: 052 «Політологія» Галузь знань Соціальні та поведінкові науки <i>Лекції (теоретична підготовка): 8</i> Практичні: 2 Самостійна робота: 80 Вид контролю: залік
Рік підготовки: 1 Семестри: 2		
Кількість кредитів ECTS: 3		

Статус навчальної дисципліни: Обов'язковий компонент

Передумови для вивчення дисципліни: історія України, філософія

Очікувані результати навчання

Шифр згідно ОПІ	Компетентності
	<p>ЗК06. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p> <p>СКОЗ. Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах.</p> <p>СК06. Здатність аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.</p>
	Результати навчання
	<p>РН06. Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності.</p> <p>РН13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.</p> <p>РН 16. Презентувати результати теоретичних і прикладних досліджень фахівцям і широкій аудиторії, засобам масової інформації, експертам з інших галузей знань.</p>

Розподіл балів

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на лекційному занятті			до 10
Робота на практичному занятті	7	6	до 42
Самостійна робота	7	По 2	14
Реферат	1	11	
Презентація	1	14	
Контрольна робота	1	9	9
Усього:			до 100

Тема	Поточне тестування та самостійна робота							презентація	реферат	Контрольна робота	Сума
	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7				
Бали	2	18	8	10	8	10	10	14	11	9	100

Рівень володіння професійно-методичними вміння визначається під час виконання студентом практичного завдання (аналіз запропонованої практичної ситуації з точки зору застосування норм права, складання власного варіанту її вирішення) на практичних заняттях, при виконанні завдань самостійної роботи, під час складання іспиту (1 семестр) та оцінюється за такими критеріями:

- точність та повнота виконання практичного завдання;

- обґрунтованість правового аналізу конкретної теми з точки зору їх відповідності принципам навчання, вимогам поетапного формування навичок і вмінь.
- При вивченні кожної теми проводиться поточний контроль у формі усного опитування та виступів студентів із задалегідь визначених питань. За виступ на семінарському занятті студент може отримати від 1 (доповнення, уточнення після відповіді або виступу іншого студента) до 6 (розгорнутий аналіз питання із залученням даних наукових статей, монографій, статистичних даних, схем, тощо) балів.
- Написання реферату або підготовка цільової доповіді за темою, яка була задана викладачем, за умови, що реферат відповідає вимогам щодо його змісту, обсягу та оформлення (наявність обґрунтованого змістом плану роботи, посилання по тексту, номери сторінок, список літератури тощо) може бути оцінене до 11 балів.
- Загальна мінімальна сума балів, які необхідні для допуску студента до екзамену складає 35 бали.
- По закінченні курсу студенти мають скласти підсумкову контрольну роботу, яка оцінюється максимум у 6 балів.
- Відповідно, максимальна кількість набраних балів по вивченню дисципліни складає 100 балів.

Студент має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями провідних засад конституції, трудового права, освітнього менеджменту, економіки, права тощо;

- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;

- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;

- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Студент зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;

- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших студентів і викладача;

- виконати індивідуальне завдання

- самостійну роботу, підготовка якої є обов'язковою умовою допуску до екзамену. Студент, який не підготував самостійну роботу, до екзамену не допускається.

- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 35 балів.

Політика щодо дефлайнів та перескладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Студенти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbBL-VH/view>)). У процесі навчання та при підготовці самостійної роботи, виконанні індивідуальних завдань, забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах студентоцентризму, антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
83-89	B	добре
75-82	C	
68-74	D	задовільно
60-67	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання можуть бути:

- екзамени;
- індивідуальні проекти;
- реферати, есе;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

Форми контролю навчальних досягнень *залик*

Програма та структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин												
	денна форма						Заочна форма						
	усь ого	у тому числі					усь го	у тому числі					
л		п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
Модуль 1													
Тема 1. Теорія держави і права	10	4				8	14	2					12
Тема 2. Конституційне право	14	2	4			8	14	2					12
Тема 3. Трудове право	9	2	2			7	14	2					12
Тема 4. Цивільне та спадкове право	10	2	2			8	11						11
Тема 5. Сімейне право	9	2	2			7	11						11
Тема 6. Адміністративне право	12	2	2			8	12		2				10
Тема 7. Кримінальне право	12	2	2			8	12	2					12
Усього годин	90	16	14			60	90	8	2				80

Теми практичних занять.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Конституційне право	4
2	Трудове право	2
3	Цивільне та спадкове право	2
4	Сімейне право	2
5	Адміністративне право	2
6	Кримінальне право	2

Короткий зміст:

Основи теорії держави та права

Предмет і метод теорії держави і права. Загальна характеристика первісного суспільства. Наукові теорії виникнення держави.

Поняття й ознаки держави. Поняття і класифікація функцій держави: внутрішні та зовнішні функції сучасної правової держави. Форми здійснення функцій держави.

Поняття і структура форми держави. Форма державного правління: поняття, ознаки та види монархії; поняття, ознаки та види республіки. Форма державного устрою. Форма державного політичного режиму: поняття та види.

Загальна характеристика концепцій про сутність і соціальне призначення держави. Україна як суверена, демократична, правова та соціальна держава.

Поняття права. Джерела права. Право у суб'єктивному й об'єктивному розумінні. Поняття та види соціальних норм. Функції та принципи права.

Поняття та структура норм права. Поняття системи права та її основні ознаки. Загальна характеристика основних галузей права України. Поняття та види систематизації законодавства України.

Правові відносини, загальна характеристика. Правопорушення: поняття, види склад. Юридична відповідальність: поняття і ознаки. Поняття правової поведінки. Правомірна поведінка. Законність та правопорядок.

Академічна добросовісність. Порушення академічної добросовісності.

Основи конституційного права

Поняття конституційного права. Джерела конституційного права. Декларація про державний суверенітет. Акт проголошення незалежності України. Конституція України – Основний Закон суспільства та держави. Засади конституційного ладу України. Поняття та форми здійснення народного суверенітету. Поняття та види референдумів. Виборче право та виборча система в Україні. Територіальний устрій України. Автономна Республіка Крим.

Громадянство України: набуття, припинення та втрата громадянства. Конституційні права та свободи людини і громадянина. Конституційні обов'язки людини та громадянина в Україні.

Загальна характеристика систем органів державної влади. Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади. Конституційно-правовий статус Президента України. Кабінет Міністрів України – Уряд України. Інші органи виконавчої влади в Україні. Конституційно-правові основи місцевого самоврядування. Судова влада в Україні.

Основи цивільного та сімейного права України

Поняття і предмет цивільного права України. Загальна характеристика Цивільного кодексу України. Поняття, особливості, елементи цивільного правовідношення. Відповідальність у цивільному праві. Учасники цивільних відносин. Поняття, види та признаки юридичної особи. Поняття і загальна характеристика цивільної правоздатності та

цивільної дієздатності.

Поняття та види цивільно-правової угоди. Цивільно-правові договори: поняття, види. Договір купівлі-продажу. Договір обміну. Договір найму (оренди). Договір дарування.

Поняття та форми власності в Україні. Суб'єкти права власності. Способи набуття та припинення права власності. Захист права власності. Поняття творчої діяльності та інтелектуальної власності. Особисті немайнові права громадян та їх захист. Майнові права громадян і юридичних осіб.

Позов, його поняття та зміст, види позовів. Строки та терміни. Позовна давність, її поняття. Загальна та спеціальна позовна давність. Зміна тривалості, обчислення та початок перебігу позовної давності.

Поняття спадкового права. Склад спадщини. Усунення спадкоємців від права на спадкування. Наслідування по закону. П'ять черг спадкоємців. Наслідування по заповіту. Прийняття спадщини, строки прийняття. Відмова від прийняття спадщини. Право на обов'язкову частку спадщини. Спадковий договір.

Поняття та предмет сімейного права України. Загальна характеристика Сімейного кодексу України.

Поняття сім'ї та шлюбу. Підстави, умови та порядок укладення шлюбу. Підстави і порядок розірвання шлюбу. Визнання шлюбу недійсним. Шлюбний контракт. Права та обов'язки подружжя. Права та обов'язки батьків, дітей, інших членів сім'ї та родичів. Позбавлення батьківських прав. Опіка, піклування, усиновлення, патронат.

Основи трудового права України

Поняття та принципи трудового права України. Джерела трудового права. Загальна характеристика Кодексу законів про працю. Трудові правовідносини. Суб'єкти трудового права. Колективний договір: поняття, зміст.

Трудовий договір: поняття, сторони, умови укладення, зміст, види трудового договору. Контракт – особлива форма трудового договору. Порядок прийняття на роботу. Порядок припинення трудового договору: з ініціативи працівника, з ініціативи власника або уповноваженого ним органу.

Робочий час і його види. Скорочений та неповний робочий час. Час відпочинку: поняття і види. Робочий час і час відпочинку неповнолітніх. Особливості праці жінок і молоді. Оплата праці. Трудова дисципліна. Правила внутрішнього трудового розпорядку. Види дисциплінарних стягнень. Матеріальна відповідальність. Індивідуальні й колективні трудові спори.

Соціальне забезпечення: поняття, предмет права соціального забезпечення. Джерела права соціального забезпечення. Соціальні гарантії. Соціальне страхування. Види пенсій за законодавством України. Види соціальної допомоги сім'ям із дітьми.

Основи кримінального права України

Поняття і предмет кримінального права. Загальна характеристика Кримінального кодексу України. Поняття кримінальної відповідальності. Поняття злочину та його ознаки. Склад злочину. Стадії скоєння злочину. Добровільна відмова від вчинення злочину. Поняття і види обставин, що виключають злочинність діяння: необхідна оборона, крайня необхідність. Співучасть у злочині. Види співучасників злочину.

Поняття покарання. Система і види покарань: основні, додаткові, покарання, що можуть призначатися і як основні, і як додаткові. Судимість: поняття, погашення, зняття. Кримінальна відповідальність неповнолітніх.

Основи адміністративного права:

Поняття і предмет адміністративного права. Джерела адміністративного права. Загальна характеристика кодексу України про адміністративні правопорушення. Державна служба в Україні: поняття, правовий статус державних службовців. Поняття державного

управління. Поняття адміністративної відповідальності. Адміністративні стягнення: поняття та види.

Тематика практичних занять:

Тема 1. Основи конституційного права України

Питання до семінарського заняття:

1. Громадянство України: поняття, принципи, підстави набуття та припинення.
2. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні: поняття, особливості національного режиму.
3. Вибори: поняття, види. Принципи виборів: поняття, види, характеристика.
4. Поняття й види виборчих систем: мажоритарна, пропорційна, змішана (їх загальна характеристика). Виборча система України.
5. Виборчий процес: поняття, суб'єкти, стадії, їх загальна характеристика.
6. Поняття і види референдумів. Предмет всеукраїнського і місцевих референдумів.

Тема 2. Система державних органів України.

Правоохоронна система України

Питання до семінарського заняття:

1. Конституційно-правовий статус Верховної Ради України, її повноваження, склад та принципи роботи.
2. Правовий статус народного депутата.
3. Конституційно-правовий статус Президента України.
4. Поняття виконавчої влади та система її органів: Кабінет міністрів України
5. Центральні органи виконавчої влади, місцеві державні адміністрації.
6. Органи місцевого самоврядування.
7. Судова система України: суди загальної юрисдикції, місцеві суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди, Верховний суд України.
8. Конституційний Суд України.
9. Поняття, структура та принципи діяльності поліції.
10. Органи прокуратури України. Органи внутрішніх справ.
11. Служба безпеки в Україні.
12. Нотаріат та адвокатура в Україні.

Тема 3. Основи трудового права України

Питання до семінарського заняття:

1. Суб'єкти трудового права.
2. Колективний договір.
3. Трудовий договір. Порядок прийняття на роботу.
4. Робочий час і час відпочинку.
5. Припинення та розірвання трудового договору.

Тема 4. Основи кримінального права України

Питання до семінарського заняття:

1. Поняття злочину та його ознаки. Поняття складу злочину, його елементи.
2. Стадії вчинення злочину, співучасть у злочині.
3. Злочини проти життя і здоров'я особи.
4. Злочини проти власності.
5. Злочини проти громадського порядку та громадської безпеки.
6. Злочини проти правосуддя.
7. Кримінальне покарання, поняття, цілі та види.

Тема 5. Основи сімейного права України

Питання семінарського заняття:

- 1) Поняття шлюбу. Умови укладення шлюбу.
- 2) Державна реєстрація шлюбу (порядок реєстрації, час, місце).
- 3) Поняття недійсності шлюбу. Види недійсних шлюбів.
- 4) Загальна характеристика права спільної сумісної власності подружжя (поняття, підстави виникнення та припинення).
- 5) Припинення шлюбу (види, порядок, реєструючі органи).
 - a) державним органом РАЦС за заявою подружжя.
 - b) Державним органом РАЦС за заявою одного з подружжя.
 - c) за рішенням суду за спільною заявою подружжя, яке має дітей.
 - d) за рішенням суду за позовом одного з подружжя.
- 6) Поняття усиновлення. Суб'єкти відносин, що виникають з усиновлення.
- 7) Загальні засади опіки та піклування над дітьми.

Тема 6. Цивільне право України

Питання семінарського заняття:

- 1) Особливості правового статусу юридичних осіб:
 - a) акціонерного товариства.
 - b) товариства з обмеженою відповідальністю й товариства з додатковою відповідальністю.
 - c) командитного товариства і повного товариства.
- 2) Поняття й класифікація правочинів.
- 3) Умови дійсності правочинів.
- 4) Форма правочинів і наслідки її недотримання.
- 5) Право власності:
 - a) приватної власності фізичної особи: об'єкти, особливості виникнення і припинення.
 - b) Право власності господарського товариства.
 - c) Право державної власності, особливості виникнення.
 - d) Право комунальної власності: суб'єкт, об'єкти, особливості виникнення.
 - e) Спільна часткова власність: поняття, підстави, особливості відчуження частки, припинення.

Тема 7.Адміністративне право України

Питання семінарського заняття:

- 1) Поняття та ознаки адміністративної відповідальності
- 2) Обставини, що виключають адміністративну відповідальність.
- 3) Ознаки та склад адміністративного правопорушення (проступку).
- 4) Види адміністративних правопорушень.
- 5) Поняття та система адміністративних стягнень.
 - a) Попередження як адміністративне стягнення.
 - b) Штраф як вид адміністративного стягнення.
 - c) Оплатне вилучення предмета як вид адміністративного стягнення.
 - d) Конфіскація предмета як вид адміністративного стягнення.
 - e) Позбавлення спеціального права як вид адміністративного стягнення.
 - f) Виправні роботи як вид адміністративного стягнення.
 - g) Адміністративний арешт як стягнення передбачене КУпАП.

Самостійна робота

№	Назва теми	Кількість
---	------------	-----------

з/п		годин
1	ТЕМА 1. Основи конституційного права України. Підготовка до практичного заняття. Підготовка реферату, презентації та самостійної роботи.	9
2	ТЕМА 2. Система державних органів України. Правоохоронна система України. Підготовка до практичного заняття. Підготовка реферату, презентації та самостійної роботи.	10
3	ТЕМА 3. Основи трудового права України. Підготовка до практичних занять . Підготовка реферату, презентації та самостійної роботи.	9
4	ТЕМА 4. Основи кримінального права України. Підготовка до практичного заняття. Підготовка реферату, презентації та самостійної роботи.	9
5	ТЕМА 5. Основи сімейного права України. Підготовка до практичного заняття. Підготовка реферату, презентації та самостійної роботи.	9
6	ТЕМА 6. Цивільне право України. Підготовка до практичного заняття. Підготовка реферату, презентації та самостійної роботи.	10
7	ТЕМА 7. Адміністративне право України. Підготовка до практичного заняття. Підготовка реферату, презентації та самостійної роботи.	10
Усього годин на самостійну роботу		66

Методи навчання

Форми та методи навчання: у процесі проведення навчальних занять (лекцій, практичних) передбачено застосовувати наступні методи: пояснення, лекція, бесіди, ілюстрування, демонстрування, дискусії, виконання завдань проблемного та творчого характеру, розв'язування задач, інтерактивні методи навчання, метод мозкової атаки, тренінги, завдання для самостійної роботи, метод індивідуальних навчально-дослідних завдань з подальшим обговоренням, використання презентацій, роздаткового дидактичного матеріалу.

Методи контролю

екзамен;
реферати;
задачі;
презентації;
тестові завдання;
доповіді;
термінологічний словник.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ Правознавство

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Правознавство: підручник / Г.І. Балюк, Е.Ф. Демський, В.С. Ковальський [та ін.]; за відп.ред. О.В. Дзери. -11-те вид., перероб.і допов. - Київ: Юрінком Інтер, 2017.
2. Загальне адміністративне право: підручник / [Гриценко І. С., Мельник Р. С., Пухтецька А. А. та ін.]; за заг.ред І. С. Гриценка. - К.: Юрінком Інтер, 2015.

3. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник / Н. М. Крестовська, Л. Г. Матвєєва. - К.: Юрінком Інтер, 2015.
4. Мельник Р. С., Мосьондз С. О., Адміністративне право України у схемах та коментарях. - К.: Юрінком Інтер, 2014.
5. Відшкодування моральної та матеріальної шкоди: Навчальний посібник / М. К. Галянтич, А. Б. Гриняк, А. І. Дрішлюк, Т. С. Ківалова [та ін.]; за ред. М. К. Галянтича. - К.: Юрінком Інтер, 2011.
6. Копейчиков В.В., Основи конституційного права України. Навчальний посібник. - К.: ЮрінкомІнтер, 2010.
7. Копейчиков В.В., Загальна теорія держави і права. Навчальний посібник. - К.: ЮрінкомІнтер, 2009.
8. Макиавелли Н., Государь / бесплатная электронная библиотека Royallib.ru
9. Энгельс Ф., Происхождение семьи, частной собственности и государства / бесплатная электронная библиотека Royallib.ru
10. Трудове право: підручник / [В.В. Жернаков, С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко та ін.]; за заг. ред. В.В. Жернакова; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х.: Право, 2013.
11. Трудове право України: словник-довідник / Уклад.: І.М. Якушев, О.В. Старчук; за ред. І.М. Якушева. - Луцьк: ФОП Захарчук В.М., 2013.
12. Поліщук М.С. Правознавство: навчальний посібник для студентів не юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / М.С. Поліщук, М.І. Логвиненко. - Х.: Право, 2014.
13. Цивільне право України: навчальний посібник: у 2 ч. / за заг. Ред. Кройтора В.А., Кухарева О.Є., Ткалича М.О. - Запоріжжя: Гельветика, 2016. - Ч. 1 / [Апанасюк М.П. Та ін.] - 2016; Ч. 2 / [Аврамова О.Є. Та ін.] - 2016.
14. Актуальні проблеми спадкового права: [Навч. посібник] / за заг. Ред. Ю.О. Заїки, О.О. Ловяка. - К.: КНТ, ЦУЛ, 2014.
15. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Право власності. Академічний курс: Підручник. - К.: Правова єдність, 2011.
16. О.Д. Наровлянський, Л.О. Лоха Практикум з правознавства. 9 клас. - К.: Грамота, 2009.

ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

- 1) <http://www.rada.kiev.ua/> [Верховна Рада України];
- 2) <http://www.kmu.gov.ua> [Кабінет Міністрів України];
- 3) <http://www.nau.kiev.ua> [Нормативні акти України];
- 4) Єдиний реєстр судових рішень: <http://reyestr.court.gov.ua/>